

TÜRK HUKUK DİLİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALARI I

İbrahim Ahmet AYDEMİR*

Özet

Hukuk dili, gerek söz varlığı ve terminolojisi gerekse söz dizimsel özellikleri itibarıyla yazı dilinin en ağır, en karmaşık ve en anlaşılması zor versiyonunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla uzman olmayanlarca bu dilin kullanılması, algılanması ve yorumlanması oldukça zordur. Bir bilim ve ihtisas dili olarak Türkçe bugün, sahip olduğu söz varlığı ve terminolojik altyapısı itibarıyla en karmaşık hukuksal bağınıtları ifade edebilecek yetkinlikliğe ulaşmıştır. Bu çalışmada Türk hukuk dili, öncelikle terminolojik altyapısı, söz varlığı ve söz dizimsel özellikleri bağlamında detaylıca incelenecektir. Bu inceleme öncelikle dil bilimsel bir temelde yapılacak olup Türk hukuk dili, dayandığı sosyokültürel arka plan da dikkate alınarak belli bir yöntem bağlamında betimlenecektir. Ayrıca bu makale, değişik hukuk metinlerinin metin dil bilimsel açıdan analiz ve betimlemesini de kapsamaktadır. Zira hukuk metinlerinin tipolojik özellikleri, anlatım teknikleri ve cümle bağlantı türleri gibi konular; birçok açıdan dil bilimsel Türkolojiyi de yakından ilgilendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Hukuk dili, Türk hukuk dili, bilim ve ihtisas dili olarak Türkçe, metin dil bilimi

Abstract

Legal language is the most complicated and hard to understand version of the standard language due to its lexicon, terminology as well as syntactical features. Therefore, the use, comprehension and interpretation of this language by non-specialists is very difficult. Turkish, as a language of science, has reached today the competence to express the most complicated legal relations because of its vocabulary and terminological basis. This article primarily deals with the terminological basis, vocabulary and syntactical features of the Turkish legal language. The analysis is particularly based on linguistics, describing the Turkish legal language also taking into consideration its sociocultural background on basis of a specific method. Besides, the article also includes a text-linguistic analysis and description of various

* Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

legal texts, as topics like typological features, narrative forms and types of clause linkage in legal texts concern Turkic linguistics from many points of view.

Key words: *Language of law, Turkish legal language, Turkish as a language of science, text linguistics*

Giriş

Türkçenin bugün bir bilim ve ihtisas dili olarak kullanılıyor olması, Tanzimat'tan sonra başlatılan dil reformları ile dil devriminden sonra sürdürülen “sadeleştirme” ve “Türkçeleştirme” çabalarının sonucunda ulaşılan önemli bir aşamayı göstermektedir. Gerek söz varlığı ve gerekse kullanılan terminoloji itibarıyla Türkçe bugün eriştiği seviye itibarıyla, yetkin bir bilim ve ihtisas dili olma kimliğini çoktan kazanmıştır.

Bu makale kapsamında günümüz Türk hukuk dili, başta terminolojisi olmak üzere söz varlığı, söz dizimsel yapısı ve metin dil bilimsel özellikleri açısından detaylıca irdelenecektir. Bu irdeleme dil bilimsel bir temelde yapılacak olup hukuk dili dayandığı sosyokültürel arka plan da dikkate alınarak belli bir yöntem bağlamında betimlenecektir. Aynı zamanda bu çalışma, değişik hukuk metnlerinin metin dil bilimsel açıdan çözümlenmesi ve betimlenmesini de kapsamaktadır. Hukuk metnlerinin tipolojik özellikleri, bu metinlerde kullanılan anlatım teknikleri ve işlevleri, birçok açıdan dil bilimsel Türkolojiyi de yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayla, Türk hukuk dili hem dil bilimsel hem de metin dil bilimsel bir temelde incelenecektir.

Hukuk dili, gerek söz varlığı ve gerekse söz dizimsel örgüsü itibarıyla yazı dilinin en ağır, en seviyeli ve en karmaşık türünü oluşturmaktadır. Bunun nedenleri arasında, bu dilin tarihsel geçmişi ve gelişimi, sahip olduğu derin kültürel arka plan ve hukuk sitemimizin dayandığı karmaşık hukuksal altyapı sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında, Türk hukuk dilinin hem çok eski bir geleneğe sahip olduğunu hem de çok az değişen bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak belli dönemlerde uygulanan dil planlamaları kapsamında belli değişiklikler (ör. söz varlığı ve terimlerde) olsa da, genel olarak dilin değişimi dikkate alındığında, hukuk dili birçok açıdan “tutucu” bir dil olarak kabul edilebilir.

Hukuk dili olarak Türkçenin incelenmesi, hiç şüphesiz günümüz hukuk dilinin değişik tür ve içerikteki metnlerini gözden geçirerek yapılabilir. Bu bağlamda biz, anayasa ve yasa metinlerinden, mahkeme kararlarından, iddianamelerden, kanun tasarılarından, tutuklama tezkerelerinden, bakanlık genelgelerinden ve idari yazışmalardan oluşan hacimli bir bütüncü oluşturduk. Bu makale kapsamında yapılan değerlendirme, irdeleme ve betimlemelerde ağırlıklı olarak bu bütüncüden örnekler kullanılmış ve örneğin sonunda alındığı kaynak belirtilmiştir.

Bu makalenin kuramsal temelinin, bir yandan dil bilimsel Türkolojinin verileri (Johanson 1992a, 1992b, 1993; Zülfikar 1991; Brendemoen 1990, 2006; Röhrborn 1996 gibi), diğer yandan hukuk dilinin evrensel ölçekte incelenmesinde kullanılan teorik arka plan oluşturmaktadır. Özellikle Alman hukuk diliyle ilgili yapılan bilimsel

çalışma ve araştırmaların bu bağlamda belli bir ağırlığı söz konusudur (Brinkmann 1971; Eckardt 2000; Daum 2008 gibi). Dolayısıyla Türkçenin hukuk dili olarak incelenmesi, sadece Türkçe bağlamında değil, evrensel ölçekte ve özellikle hukuk dil bilimsel bir temelde yapılmış olacaktır.

1. Hukuk Dilinin Karakteristik Özellikleri

Hukuk dilinin en başta gelen özelliği, kolay anlaşılabilir olmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, söz varlığı, terimleri, cümle yapısı ve metinsel özellikleri açısından hukuk metinleri genelde zor anlaşılır, uzman olmayanlarca çok kolay algılanamaz ve yorumlanamaz. Bu anlamda, hukukçular ile sade vatandaşlar arasında bir çeşit “dil bariyeri” vardır (Eckardt 2000: 8). Bu kolay anlaşılama, söz varlığıyla olduğu kadar zorluk yaratan terminolojik altyapıyla da yakından ilgilidir. Söz varlığı dikkate alındığında, günümüz hukuk dilinde birçok Arapça ve Farsça kökenli kelimenin hâlâ varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yine hukuk terimlerinin büyük bir bölümü –Türkçeleştirme çabalarına karşın– Arapça ve Farsça kökenlidir. Aynı şekilde çok uzun cümlelerin varlığı, ağırlıklı olarak fiillerin değil de isimlerin ve isimleştirmelerin kullanılıyor olması, beraberinde belli bir “soyutluluk” da getirmekte ve bu “soyutluluk” kolay anlamayı belli bir oranda engellemektedir (bk. Daum 2008: 1).

Hukuk dilinin bir başka tipik özelliği, kişisel olmayan ifade biçiminin (Alm. *unpersönlicher Stil*) çok yaygın olmasıdır; yani 1. ve 2. teklik kişilerin (1. çokluk kişi de dâhil olmak üzere) çok az kullanılmasıdır. Bu kişisel olmayan stil dolayısıyla ağırlıklı olarak pasif cümle yapısı tercih edilmektedir. Örneğin *Gereği düşünüldü*. Ayrıca hukuk metinleri dikkatlice incelendiğinde, zarfların ve zarf işlevli yan cümlelerin (zarf-fiil cümlelerinin)¹ göreceli olarak az kullanıldığı görülmektedir (bk. Eckardt 2000: 34). Bu konuda aşağıda daha detaylı bilgi verilecektir.

Hukuk dilinin temel özellikleri incelenirken, bu dilin sadece tek tek cümleler bağlamında değil, aynı zamanda metinsel özellikleri bağlamında da irdelenmesi gerekmektedir. Böylece hukuk dili, tipolojik özellikleri, söz dizimsel bağlantı imkânları ve anlatı teknikleri açılarından ayrıntılı ve topyekün olarak ele alınmış olacaktır.

2. Söz Varlığı

Hukuk dilinin dil bilimsel temelde incelenmesinde söz varlığı, önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçüt ele alınırken, söz varlığını oluşturan kelimelerin Türkçe olup olmamaları, yabancı dillerden yapılan kopyalamalar, kopyalanan unsurların gelişim süreci ve Türkçeye uyumları gibi konular birinci derecede önem arz etmektedir. İşte bu makale kapsamında biz, Türk hukuk dilinin söz varlığını bu anılan konular bağlamında ele alıp inceleyeceğiz.

Cumhuriyet öncesi dönemde hukuk dili, söz varlığı anlamında çok büyük oranda Arapça ve Farsça unsur içermekteydi. Bu, o kadar ileri bir düzeye ulaşmıştı ki, hukuk metinlerindeki Türkçe kelimelerin sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. Bu durum,

1 Bu terimle ilgili olarak bk. Aydemir 2010: 60.

sadece hukuk dilinde değil, aynı zamanda diğer bilim dallarında da söz konusuydu. Hukuk dilininin Cumhuriyet'in hemen başındaki söz varlığını göstermesi bakımından şu alıntı (1924 Anayasası, madde 17) oldukça çarpıcıdır:

(1) *MADDE 17. Hiçbir meb'ûs Meclis dâhilindeki rey ve mütalaasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütelaasının ve beyanatının Meclis haricinde irad ve izharından dolayı mes'ûl değildir. Gerek intihabından evvel gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir meb'ûsun maznunen isticvabı veya tevkifî veyahud muhakemesinin icrâsı Hey'et-i Umûmîyenin kararına menuttur. Cinaî cürm-ü meşhut bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makam-ı aidi Meclisi derhâl haberdâr etmekle mükelleftir. Bir meb'ûsun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş cezaî bir hükmün infazı meb'ûsluk müddetinin hitâmına tâlik olunur. Meb'ûsluk müddeti esnasında mürûr-u zaman cereyân etmez.*² (Gözler 1999: 74)

Günümüz hukuk dilinin söz varlığı dikkate alındığında, Türkçeleşme ve sadeleşme açısından iyi bir seviyeye ulaşıldığı söylenebilir. Bunun sonucunda ise, anlaşılabilirlik çok büyük oranda artmıştır. Hiç şüphesiz bu seviyeye ulaşmada, daha önce de belirttiğimiz gibi, Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devrimi kapsamında yürütülen Türkçeleştirme çabalarının etkisi büyük olmuştur. Bu çabalar –dilini yaşayan versiyonunu temel almayan abartılı türetmeler bir yana bırakılırsa– diğer bilim dallarında olduğu gibi, Türkçenin hukuk dili olarak yerleşmesinde, gelişmesinde, yetkinleşmesinde ve sistematik bir temele oturtulmasında büyük rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle Türkçe, artık çok karmaşık olan hukuksal bağıntıları, kavramları ve ifadeleri büyük oranda kendi söz varlığıyla karşılayabilecek duruma gelmiştir. Bu yetkinliği, aşağıdaki alıntıda görmek mümkündür:

(2) *Hukuk devletinde ceza siyasetinin gereği olarak yasa koyucu, Anayasanın ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla, cezalandırmada güdülen amacı da gözeterek hangi eylemlerin suç sayılacağına, bunlara verilecek cezanın türü, miktarı, artırım ve indirim nedenleri ve oranları ile suçun takibine ve yargılama usulüne ilişkin koşullar öngörebilir.* (www.anayasa.gov.tr)

Belirttiğimiz gibi, Türkçeleştirme çabaları neticesinde hukuk dilinin söz varlığında Türkçe lehine büyük değişim yaşandığı bir gerçektir. Bu değişim yaşanırken, dilin gerçekleri, doğal gelişimi ve bilimsel veriler dikkate alınmadan çok sayıda yeni kelime türetilmiş ve bu kelimeler kullanıma sunulmuş. Hâlbuki türetilen yeni kelimenin kabul edilebilirliği, o kelimenin belli bir örneğe dâhilinde, yani sözlükte aynı kurallara göre oluşturulmuş olan diğer benzer yapıdaki kelimelerin olmasına bağlıdır; yani eğer konuşucu ve dinleyici türetilen kelimenin oluşturuluş kuralını hemen tanıyabilirse,

² Bu madde, 1945'te yapılan değişiklikte şu şekilde yer almıştır: *MADDE 17.- Bir milletvekili ne Meclis içindeki oy, düşünce ve demeçlerinden ne de Meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini Meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir. Seçiminden gerek önce ve gerek sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmek ödevindedir. Seçiminden önce veya sonra bir milletvekili hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi milletvekilliği süresinin sonuna bırakılır. Milletvekilliği süresi içinde zaman aşımı yürümez.* (Gözler 1999)

aynı kurala göre türetilen bu yeni kelimenin anlamını da kolayca çıkarabilir (bk. Röhrborn 1996: 175). Ancak bu düşünce, Röhrborn'un da isabetle vurguladığı gibi, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda uygulanan dil planlamasında önemli bir rol oynamamıştır (Röhrborn 1996: 175). Bunun neticesinde de, dilin doğal gelişimine ters birçok yapay kelime türetilmiştir. Mesela *Hey'et-i Umûmiye* (Meclis Genel Kurulu) için önerilen *kamutay* kelimesi, hem kök olarak hem de türetiliş kuralı olarak Türkçenin o günkü doğal yapısına ters yapay bir kelimeydi ve kabul de görmemiştir. Buna rağmen 1940'lı yıllarda aynı ideolojik endişelerle ve bilimsellikten uzak yaklaşımlarla türetilen birçok yapay kelime de vardır ve bunlar *kamutay*'ın aksine daha sonraki yıllarda kabul görmüştür. Örneğin *Yargıtay*, *Danıştay*, *kurultay*, *tüzük*, *bağut*, *yargıç*, *görev*, *ödev*, *söylev*, *uyruk*, *yasama*, *egemenlik*. Yine aynı dönemde, geçerli dil kurallarına uygun olarak türetilen ve belli ölçüde yapaylıktan uzak olan kelimeler de türetilmiş ve konuşucular tarafından algılanmaları ve kabul edilmeleri daha kolay olmuştur. Örneğin *zaman aşımı* (*mürûr-u zaman*), *Yüce Divan* (*Dīvān-ı Âlî*), *sıkıyönetim* (*idāre-i örîfî*), *dokunulmazlık* (*ma'sûniyet*), *bilirkişi* (*ehl-i vukûf*), *seçme hakkı* (*hakk-ı huyâr*).

Hukuk dilindeki Türkçeleştirmeyle ilgili bu çabalar, Alman hukuk dilindeki benzer gelişmeleri hatırlatmaktadır. Nitekim geleneksel olarak Latince'den birçok açıdan etkilenen Alman hukuk dili, söz varlığı açısından ise kesinlikle Latince'den bağımsızlaşmış ve tam anlamıyla kendi benliğine dönmüştür (bk. Daum 2008: 4-5). Bugün Almanca hukuk metinleri incelendiğinde görülecektir ki yüzde yüze yakın bir oranda Almanca kelime kullanılmaktadır. Ancak burada temel ölçüt, dilin yaşayan doğal versiyonunu temel almak, kurallılığı esas almak ve örneksemeyle yeni kelimeler ve kavramlar türetmek olmuştur. Almandaki bu eğilim, 1930'lu ve 1940'lı yıllar Türkiye'sindeki eğilimden çok farklı olarak, yeni türetilen kavramları yapaylıktan kurtarmış ve kabul edilebilirliklerini de artırmıştır. Hukuk dilindeki kavramların dilin kendi olanaklarıyla karşılanmasının doğal olduğunu kaydeden Daum, bunu belli kanunlarla düzenlenen hukukun her ülkede başka içerik ve anlamının olduğu gerçeğine dayandırmaktadır (Daum 2008: 4).

Tanzimat'tan sonra, özellikle basın dilinin geniş halk kitlelerince anlaşılabilirliğini artırmak amacıyla başlatılan reformlar, yazı dilinde bir standart kaymasına yol açtı (Demir ve Yılmaz 2005: 127). Ancak hukuk dili, dil devrimine kadar bu standart kaymasından fazla etkilenmedi. Dil devriminden sonra, hukuk dilinde belli bir oranda Türkçeleştirme sağlanabildi. Buna rağmen, bugün bile hukuk dilimizde yabancı dillerden kopyalanmış çok sayıda kelime vardır. Burada *kopyalama* (Kopieren), Johanson 1992a'daki anlamıyla kullanılan bir terimdir. Dil ilişkileri (*language contact*) konusunda araştırmalar yapan ünlü Türkolog Johanson, yabancı dillerden Türkçeye geçen unsurlarla ilgili olarak dil bilimi çevrelerinde yaygın olarak kullanılan "ödüncleme" terimini değil, "kopyalama" terimini kullanmaktadır (1992: 174). Johanson'un bu kopyalama modeline göre, bir dil etkileşiminde, sosyal açıdan üstün olan bir dilin belli öğelerinin sosyal yönden zayıf olan bir dile kodlanması esasına dayanmaktadır. Buna göre, *genel*, *seçilmiş* ve *karışık* olmak üzere üç tür *kopya* söz konusudur (Johanson 1992a: 178-183).³

3 Johanson'un bu kopyalama modelinde kullandığı terimlerin Türkçe karşılıkları için bk. Demir ve Yılmaz 2005: 137.

Genel kopyalarda, kopyalanan unsur bir dilden başka bir dile olduğu gibi, yani “blok” olarak aktarılır. Örneğin *mahallî, karar, hüküm, talep, kanun*. Seçilmiş kopyalarda ise, bir dilden başka bir dile kopyalanan unsurun belli yapısal özellikleri, yani işlevsel içeriği aktarılır. Burada esas olan, verici dildeki unsurun yapı özelliklerinin (anlam, söz dizimi, sıklık gibi) örnek alınarak alıcı dildeki birliklere kopyalanmasıdır. Hukuk dilinde bu teknikle kopyalanmış çok sayıda kelime vardır. Örneğin *gönderme* (Osm. *atıf*), *zoralmım* (Osm. *müsadere*), *atılı suç* (Osm. *ma'tüf cürüm*), *bakan* (Osm. *nâzır*), *oturum* (Osm. *ikâmetgâh*). Bir de her iki kopyalamanın bir arada olduğu karışık kopyalar vardır ki, burada genel kopyalar belli bir söz dizimsel yapı içerisinde kodlanırlar. Mesela Farsçadan kopyalanan ve bağımlı cümle tipi kuran *ki* bağlacı, bir yanıyla genel kopyadır, yani topyekün olarak kopyalanmıştır; ancak bu birim aynı zamanda belli bir söz dizimsel kopyalamayı da beraberinde getirmiştir, yani bağımlı öge asıl öğeden sonra gelmektedir ki bu yapı Türkçeden farklıdır. Örneğin *Anladım ki bu iş olmaz* (Bu işin olmayacağını anladım).

Türk hukuk dilinde yabancı dillerden kopyalanmış unsurların çok büyük bir bölümü –geleneksel hukuk dilinin dayandığı İslami kültürel arka planın da bir sonucu olarak –Arapça ve Farsça kökenlidir. Batı dillerinden kopyalanmış kelimelerin sayısı ise, diğer bilim ve ihtisas dillerine oranla oldukça sınırlıdır. Şimdi günümüz hukuk dilindeki yabancı kökenli söz varlığını irdeleyelim:

- a) Genel kopyaların dışında, dil bilgisel birimler de kopyalanmıştır. Bunlardan biri, Arapça *bilâ* (<Ar. *bi+lâ*) ön takısıdır ve bu, isimlerin önüne gelerek onları olumsuzlaştırır. Örneğin *bilâ istisna* ‘istisnasız’, *bilâ tebliğ* ‘bildirim yapılmaksızın’, *bilâ infaz* ‘[cezayı] yerine getirmeksizin’, *bilâ faiz* ‘faizsiz’, *bilâ ikmal* ‘tamamlanmadan’. Bu tür yapılar çoğunlukla zarf olarak işlev görürler.
- b) Arapça *bilâ* ön takısı, aynı zamanda örneksene yoluyla Türkçe bir kelimeyle birlikte de kullanılmaktadır. Örneğin *bilâ işlem* ‘işlem yapılmaksızın/olmadan’.
- c) Bazı kelimeler, Arapça *-ât* çokluk eki almış biçimiyle karşımıza çıkmaktadırlar. Örneğin *ilamât* ‘ilamlar’, *iradât* ‘gelirler’, *ihtarât* ‘uyarılar’.
- d) Aynı şekilde Arapça dişilik eki (*-A*) almış kelimeler de hukuk metinlerinde görülebilir. Örneğin *mağdure, maktule*.
- e) Farsça *hem-* (<Far. *ham-*) ön takı edatı almış kelimeler hâlâ vardır. Örneğin *hem-cins* ‘aynı cins’.
- f) Arapça *-an* eki almış zarflı yapılar yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin *takdire* ‘takdir olarak’, *re'sen* ‘kendiliğinden, bağımsız olarak’, *def'aten* ‘bir defada’, *şifahen* ‘sözlü olarak’, *neseben* ‘soy olarak’, *sehven* ‘yanlışlıkla’, *neticeten* ‘sonuç olarak’, *rızaen* ‘rızasıyla’.
- g) Batı dillerinden 1950’li yıllardan bu yana kopyalanan sınırlı sayıda kelime de, hukuk dilinde varlığını sürdürmektedir. Örneğin *avukat, ipotek, garanti, noter, done, kontrol, aktif, pasif, riziko*.

- h) Latince olumsuzluk bildiren ön takı edatı (*a-*) alan kelimeler de vardır. Örneğin *atipik* ‘tipik olmayan’.
- i) Başka dillerden yapılan kopyalar, bazen yanlışlıkla Türkçe karşılıklarıyla beraber kullanılmaktadır. Örneğin *nesnel ve objektif*.

3. Terminoloji

Bilindiği gibi terimler, bir bilim dalının ya da ihtisas alanının kendine has kavramlarını ifade eden özel kelimelerdir. Bu özel kelimeler, ilgili kavramları en kısa, en somut ve anlaşılır biçimde ifade ederler ve bu özel kelimelerden, bir bilim dalının ya da ihtisas alanının uzmanları aynı şeyi anlarlar. Dolayısıyla terimler konusunda kesinlikle bir “birliktelik” olmalıdır. Hem hukuk biliminin hem de bir uzmanlık alanı olarak hukukun kendine özgü terimleri vardır. Aslında hukuk dilini dilin diğer versiyonlarından ayıran en belirgin özellik, çok sağlam ve oturmuş bir terminolojisinin olmasıdır.

Avrupadaki birçok hukuk sistemi gibi, bugünkü Alman hukuk sistemi de kültürel arka plan olarak Roma hukukundan, dil ve düşünce biçimi açısından ise Latineden etkilenmiştir (Daum 2008: 1). Dolayısıyla Alman hukuk terimlerinin anlamını, tanımını ve yorumunu bu arka plan bağlamında düşünmek gerekmektedir. Türk hukuk sistemi ise, kültürel arka plan olarak İslam medeniyetine dâhil olduğundan, hukuksal düşünce biçimi açısından bu medeniyet dünyasının etkisi altında oluşmuş ve bu temelden beslenerek gelişimini sürdürmüştür. Tanzimat’tan sonraki dönemde Avrupa kültür ve medeniyetinin etkisi altına girilmesiyle, hukuksal düşünce tarzı ve referanslar da değişmeye başlamıştır. Bu yeni hukuksal anlayış çerçevesinde Avrupa hukuk sistemlerinden (ki bunların temeli de Roma hukukuna dayanmaktadır) Türk hukuk sistemine çok sayıda yeni kavram ve terim girmeye başlamıştır. Başlangıçta bu yeni kavram ve terimler, Osmanlıcanın kendi imkânlarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla 19. yüzyıl Osmanlıca bilim ve hukuk dilinde var olan ve çoğu yabancı (Arapça ve Farsça) kökenli olan kavramlara ek olarak yeni yeni terimler türetilmeye başlanmıştır. Böylece Osmanlı aydını Arapça ve Farsça köklere dayanan terimlerle bir bilim dili kurmaya çalışmıştır. Örneğin *fıkr* kökünden Arapça gramer kurallarına uygun olarak *mefkûre* ‘ülkü, ideal’ kavramı türetilmiştir. Ancak bunu yapan Osmanlı aydınları, Türkçe kökleri kullanarak terim türetmekle ilgili herhangi bir çaba göstermiş değildir (Zülfikar 1991: 6).

Dil devriminden sonraki süreçte, diğer bilim ve ihtisas dallarında olduğu gibi hukuk alanında da dilin ve terimlerin Türkçeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla 1934 yılında yabancı kökenli hukuk terimlerine karşılık olarak yaklaşık 160 yeni terim türetilerek kullanılmak üzere önerilmiştir (bk. Zülfikar 2006: 314). Bunlar arasında, *bağlılık* (tâbiyet), *bağısızlık* (istiklâl), *dış toprak* (müstemleke), *kural* (kaide), *kurultay* (devlet), *öz görüş* (nazariye), *iç savaş* (dâhili harp), *zor alma* (müsadere), *yurtlulaştırma* (vatandaşlığı kabul), *bağdaşma* (misak) sayılabilir. Cumhuriyet Dönemi’nde hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusunda Zülfikar şu tespiti yapmaktadır: “*Hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi, daha çok eski adı teşkilat-i esasi olan anayasaların yenilenmesi, değişmesi sırasında gündeme gelmiştir. 1876,*

1921, 1924 tarihli Anayasaların ardından çıkan 1945 Anayasası çok partili dönemi düzenleyen bir anayasadır ve bu anayasada dil de değişmiştir.” (Zülfikar 2006: 315).

Cumhuriyet Dönemi’ndeki çeşitli çabalar ve uğraşlarla hukuk dilinin ve terminolojisinin Türkçeleşmesi konusunda çok büyük mesafeler alındığı bir gerçektir. Bu Türkçeleştirme çabalarına karşın, günümüz hukuk dilinde yabancı dillerden kopyalanmış çok sayıda terim mevcuttur. Bu terimlerin çok büyük bir bölümü, Johanson’un modeline göre genel kopyalardır ve blok olarak kodlanmıştır. Örneğin *müşteki*, *dava*, *hüküm*, *temyiz*, *tazminat*, *nafaka*. Bunun dışında, seçilmiş kopya türünde kopyalanmış çok sayıda terim de vardır. Örneğin *zoralım* (Osm. *müsādere*), *zaman aşımı* (Osm. *mürūr-u zamān*), *anayasa* (Osm. *teşkilāt-ı esāsiye*), *kanun koyucu* (Osm. *vāzi-i kānūn*), *tanık* (Osm. *şāhid*), *tanıma* (Osm. *teşhis*), *emredici hüküm* (*âmir hüküm* < Osm. *hük-m-i âmir*), *başvuru* (Osm. *mürāca’āt*), *yürürlüğe girmek* (Osm. *meri olmak*), *kamuoyu* (Osm. *efkār-ı umūmiye* < Fr. *opinion publique*). Bu kopyalama teknikleri bağlamında Türk hukuk dilindeki terimler konusunda özetle şunlar söylenebilir:

- a) Arapça ve Farsçadan yapılan genel kopyalar hâlâ kullanılmaktadır. Örneğin *vasi*, *veli*, *fil*, *fail*, *ihlal*, *matuf*, *istismar*, *velayet*, *tensip*, *tashih*, *şerh*, *tebligat*, *ikmal*, *infaz*, *mülakat*, *nafaka*, *tazminat*, *müdafaaname*, *müessese*, *mütalaa*, *lafz*, *tebliğ*, *iddet müddeti*, *ikale*, *temyiz*, *cebir*, *müşteki*, *müsadere*, *müdafi*, *ihzar*, *infaz*, *muhakeme*.
- b) Arapça ve Farsçadan Türkçeye kopyalama artık durmuştur. Bunun yerine, yeni yeni terimler türetilmekte ve kullanılmaktadır. Dolayısıyla hukuk dilinde eskiye nazaran çok sayıda Türkçe terim mevcuttur. Örneğin *davacı*, *davalı*, *savunma*, *yargılama*, *sanık*, *eylem*, *içerik*, *aykırılık*, *algılama*, *düzenleme*, *kovuşturma*, *soruşturma*, *oturum*. Terimlerin Türkçe olması, hem anlaşılabilirliği artırmakta hem de hukuk dilinin bir bilim ve ihtisas dili olarak gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu türetilen terimler, genelde seçilmiş kopyalar olarak karşımıza çıkmaktadır.
- c) Genel olarak hukuk dilinde, Batı kökenli terimlere karşı bir direncin olduğunu söylemek yanlış olmaz; ancak yine de bazı terimler Türkçeye girip yerleşmiştir. Örneğin *avukat*, *koordinatör*, *prensip*, *sistem*, *teori*, *rapor*, *baro*, *enterne etmek*, *ekspertiz*, *otopsi*, *prosedür*, *stajyer*. Bunlar Johanson’un modeline göre, genel kopyalardır.
- d) Belli hukuk metinlerinde hem eski hem de yeni terimler yan yana verilmektedir. Örneğin *ikala* (bozma), *bilâ müddet* (süresiz), *tashih* (düzeltme), *tevhid* (birleştirme), *ifraz* (ayırma), *emprevizyon* (beklenmeyen durum), *kadastro* (tapulama), *re’sen* (kendiliğinden). Bu tür kullanımlar bize, bir yandan belli terimlerin hâlâ bir anlaşılabilirlik sorunu olduğunu gösterirken diğer yandan yeni terimlerin henüz istenilen düzeyde yerleşmediğini göstermektedir.

4. Söz Dizimsel Özellikler

Söz varlığı ve terminolojinin yanında hukuk dilinin önemli bir özelliği de,

kendine özgü bir söz dizimsel yapısının olmasıdır. Değişik hukuk metinleri dikkatlice incelendiğinde, hukuk diline özgü tipik cümle türleri ve söz dizimsel yapılar tespit edebiliriz. Söz dizimiyle ilgili tespit ettiklerimizi, dil bilimsel veriler ışığında ve dil bilimsel Türkoloji temelinde çözümlenmeye ve betimlemeye çalışacağız.

- a) Hukuk dilinde kişisel olmayan ifade biçimi (Alm. *unpersönlicher Stil*) oldukça yaygındır. Dolayısıyla belli cümle tiplerinde, 1. ve 2. teklik kişi ile 1. çokluk kişi pek kullanılmaz. Genelde pasif cümle yapısıyla bağlantılı olan bu tarz, özellikle mahkeme kararlarında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *Gereğini düşündük* yerine hep *Gereği düşünüldü* kullanılmaktadır. Aynı şekilde iddiname metinlerinde ve mahkeme kararlarında özel isimlerin yerine genelde *sanık, davalı, davacı* gibi ifadelerin kullanılması, bu tarzın bir başka göstergesidir. Alman hukuk dilinde de yaygın olan bu ifade tarzını Daum, şu şekilde gerekçelendirmektedir: “Kişisel taşımayan bu ifade tarzı, gerçek kişiler ile makamlar/resmî daireler arasındaki kişisel ilişkilerin tarafsızlığı ve objektifliği zedeleyebileceği endişesiyle tercih edilmektedir.” (Daum 2008: 6-7). Aynı zamanda bu kullanımda, yetkiyi elinde bulunduran memur ile hizmet alanı kişisel olarak karşı karşıya getirmeme konusudaki özen de büyük rol oynamaktadır. Şimdi ilgili örneklerle bir bakalım:

- (3) *Başvuru kararında Anayasa'nın 10. ve 38. Maddelerine dayanılmıştır.* (www.anayasa.gov.tr)
- (4) *Bu düzenlemenin Anayasamızın 38/1. maddesine aykırı olduğu düşüncesiyle T.C. Anayasası'nın 152/1. maddesi gereğince bu kanun hükmünün itiraz yolu ile iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak gerektiği kanaatine varılmıştır.* (www.anayasa.gov.tr)
- (5) *26.9.2004 günlü, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 104. maddesinin (1) numaralı fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE, 26.2.2009 gününde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.* (www.anayasa.gov.tr)

- b) Hukuk metinlerinde yaygın olan cümle tiplerinden biri de pasif yapı cümledir. Yukarıda ana hatlarıyla irdelediğimiz “kişisel olmayan” ifadeler bağlamında da dikkat çeken bu cümle tipinde, aktif cümlelerin nesnesi pasif cümlelerin öznesi konumundadır. Bu öge, eylemi yapandan (fail) daha önemlidir ve bu nedenle genelde yüklem hemen önünde yer alarak vurgulanır. Özellikle mahkeme kararlarında bu cümle tipi çok yaygındır. Örnekler:

- (6) */.../ istemin reddi ile temyiz edilen Mahkeme kararının onanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.* (www.danistay.gov.tr)
- (7) *Davacı tarafından, branş dışı ders sınavlarının sınırlama kapsamı içinde değerlendirilemeyeceği ileri sürülerek kararın bozulması istenilmektedir.* (www.danistay.gov.tr)
- (8) *Hüküm veren Danıştay Onbirinci Dairesince işin gereği görüşüldü.* (www.danistay.gov.tr)

- c) Karışık kopya olarak Farsçadan Osmanlıcaya geçen ve bugün Türkiye Türkçesinde genel olarak belli söz dizimsel yapılarda (*İyi ki geldiniz* gibi) kullanılan *ki*, hukuk dilinde de oldukça ender kullanılmaktadır. Kullanım alanlarından biri bağlayıcılar (mesela *kaldı ki*, *hâlbuki*, *şöyle ki*), diğeri ise söz dizimsel bir üstyapıya söz dizimsel bir altyapıyı bağlamaktır ve bu, Türkçedeki “tamlayan öge tamlanan ögenin önünde yer alır” söz dizim kuralına da aykırıdır. Örnekler:
- (9) /.../ *kaldı ki* aksine yorum yapılması hâlinde de burada hesaplanacak katma değer vergisinin alıcı tarafından indirim konusu yapılarak geri alınacağı /.../ (www.legalisplatform.net)
- (10) *Hâlbuki* 5237 sayılı TCK Genel hükümlerdeki 26/2. maddeye göre; ilgilinin rızası hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmiştir. (www.anayasa.gov.tr)
- (11) *Görülüyor ki*; idare, dava konusu hukuki soruna uygulanacak kanun hükmünün 926 sayılı Kanunun 109 ncu maddesinin 2642 sayılı Kanun ile değişik (a) bendi olduğu görüşündedir. (AYİM kararı, www.msb.gov.tr)
- (12) 234 parsel için tapu kaydı incelendiğinde görülecektir *ki* davacı kayıtlı maliki değildir. (www.yargitay.gov.tr)
- d) Arapçadan kopyalanan *bilâ* ön takısı, hem bütün olarak olarak kodlanmış hem de kendine has söz dizimsel özelliği korumuştur, yani *bilâ tebliğ* ‘tebliğ edilmeksizin’, *bilâ ikmal* ‘tamamlanmaksızın’, *bilâ işlem* ‘işlem yapılmaksızın’ gibi örneklerde de görüleceği gibi, isimden önce gelir. Bu özellik, Türkçeden oldukça farklıdır.
- e) Türkçenin normal söz dizimine ters olan yapılar da hukuk metinlerinde karşımıza çıkmaktadır, örneğin *1. madde* yerine *madde 1* kullanılmaktadır. Diğer örneklerle bir bakalım:
- (13) /.../ Belediye Kanununun Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülmesi sırasında, *Geçici Madde 4*, Kanun metninden çıkarılmıştır. (www.alomaliye.com)
- (14) *Madde 20* - Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. (1982 Anayasası)
- f) Arapçadan kopyalanan zarflı yapılar, genel kopyalar olarak Türk hukuk dilinde varlıklarını hâlâ sürdürmektedir. Aşağıdaki örneklerde bunu görebiliriz:
- (15) Ankara 11. İdare Mahkemesinin ... tarih ve ... sayılı kararının *temyizden* incelenerek bozulması davacı tarafından istenilmektedir. (www.danistay.gov.tr)
- (16) İzmir 2. İdare Mahkemesinin ... gün, ... sayılı kararının *itirazdan* incelenerek kaldırılması istemidir. (İzmir Bölge İdare Mahkemesi kararı)

(17) 18 yaşından küçük mağdure ile rızaen cinsel ilişkiye girmek suçundan sanıklar hakkında açılan davalarda /.../ (www.anayasa.gov.tr)

(18) /.../ 5237 sayılı TCK'nın 168/1maddesi uyarınca üçte ikisi oranında indirim yapılarak neticeten 4 AY HAPİS CEZASI İLE CEZALANDIRILMASINA /.../ (www.e-adliye.net)

- g) Birçok açıdan kuralcı bir dil olarak kabul edilen hukuk dilinde, devrik cümle tipi hemem hemen hiç görülmez. Burada devrik cümle terimiyle, yüklemi sonda olmayan cümleler kastedilmektedir. Cümlenin özne ve nesnesi, bildirim perspektifine göre belli durumlarda yer değiştirirse de, yüklem kendi yerinde kalır, yani cümlenin en sonundadır. Örneğin *Mahkemece karar verildi* cümlesi, bazen *Karar mahkemece verildi* biçiminde yer alabilir. Bu söz dizimsel özellik, hukuk dilini diğer dil versiyonlarından ayıran temel göstergelerden biridir.

5. Metin Dil Bilimsel Özellikler

Dil biliminin bir kolu olan metin dil bilimi (Alm. Textlinguistik), genel itibarıyla dili, cümle üstü işlevleri açısından betimleyen bir disiplindir. Bu bağlamda, dilin cümle üstü birimlerde (paragraf, bölüm, metin gibi) nasıl kullanıldığı, bir metnin nasıl kurulduğu, cümleler arası bağlantının nasıl sağlandığı, dil bilimsel birimlerin metnin oluşumunda üstlendikleri roller, metin tipolojisi gibi konular metin dil biliminin araştırma konuları arasındadır. İşte biz, hukuk metinlerini değişik açılardan inceleyerek belli bir metin bilimsel analiz ve betimleme ortaya koymak istedik.

- a) Hukuk metinlerinde, gerek basınla ilgili metinlerden gerekse roman ve öykü türü metinlerden farklı olarak *-mXş* eki dolaylılık işlevinde (yani dolaylı anlatımda) hiç kullanılmamaktadır. Anlatım tabanı (Diskurstyp)⁴ olarak çoğunlukla *-mXştXr* birimi yer alır. Çok sınırlı olarak *-DX* ve *-Xr/-Ar* birimleri de anlatım tabanı olarak işlev görebilir. Şimdi *-mXştXr* biriminin anlatım tabanı olduğu şu örneğe bir bakalım:

(19) *Ancak söz konusu Belediye Kanununun tümü hakkındaki oylamada 330 kabul oyu çıkamamış ve Kanunun durumunu açıklamak üzere oturuma ara verilmiştir. Verilen arada, yapılmış olan itirazlar üzerine, eklenen Geçici Madde 4'le ilgili oylama sonuçları tekrar incelenmiş ve mükerrem kabul oyları belirlenmiş; kabul oylarının 323'te kalması nedeniyle, önerenin aslında reddedilmiş olduğu anlaşılmıştır. Eklenen Geçici Madde 4 metinden çıkartılmıştır. Af içeren hüküm düştüğü için de son oylamada nitelikli çoğunluk aranmayacağı sonucuna ulaşılmış ve Kanunun kabul edilmiş olduğu ve kanunlaştığı açıklanmıştır. (www.resmi-gazete.org)*

- b) Hukuk metinlerinde genelde birbirine benzer cümle tipleri, cümle bağlantıları ve söz dizimsel yapılar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *Gereği düşünüldü*

4 Bu terim burada, Johanson 1971'deki anlamıyla kullanılmaktadır.

gibi pasif cümle tipleri, benzer metinlerin (mahkeme kararları) hemen hemen aynı yerlerinde görülmektedir. Yine kişisel olmayan ifade tarzı (*Oy birliğiyle karar verildi* gibi), mahkeme kararlarının benzer yerlerinde ve benzer işlevlerle yer almaktadır. Aynı şekilde *Temyiz isteminin süresi içinde olduğu anlaşıldıktan sonra dosyadaki bütün kâğıtlar okunup gereği düşünüldü* gibi cümle tipleri, benzer yapıdaki metinlerde hep göze çarpar. Bunun yanında hukuk metinlerinde, cümleden daha büyük söz dizimsel birlikler (paragraf, bölüm gibi) oluşturmak için, benzer cümle bağlantıları kullanılır. Örneğin *ne var ki, ancak, kaldı ki, o hâlde, hâlbuki, bu bakımdan, bu açıdan, oysa, ayrıca, hâl böyle olunca, bu itibarla* gibi.

- c) Hukuk dilinin bir başka çarpıcı söz dizimsel özelliği de, isimleştirmelerin (Nominalisierung) yaygın olarak kullanılmasıdır. Özellikle *-DİK* ve *-mA* isimfiil ekleriyle kurulan isimleştirmeler yoluyla oluşturulan isimfiil cümleleri⁵ (tümleç yan cümleleri), değişik söz dizimsel işlevler (özne, nesne gibi) üstlenirler. Hukuk metinlerinde hep tercih edilen bu söz dizimsel teknikle, dallanan söz dizimsel yapılar oluşturulmaktadır. Örnek:

(20) *Cumhuriyet Başsavcılığı ... tarih, ... hazırlık, ... esas ... sayılı İddianamesi ile; şüphelinin suç tarihinde müştekiye ait cep telefonu satış dükkanına gelerek vitrinde bulunan telefonlardan suça konu ... marka telefonu sorduğu, müştekinin telefonu şüpheliye verdiği, şüphelinin telefonu incelemek istemesi üzerine müştekinin bataryasını da şüpheliye verdiği, şüpheli telefonu inceledikten sonra müştekinin arkasını döndüğü bir sırada telefonu cebine sokup müştekinin iş yerinden hızla ayrıldığı bu şekilde suça konu telefonu hırsızladığı, müştekinin işyerinde bulunan güvenlik kamerası kayıtlarından şüphelinin tespit edildiği ve yakalandığı, şüphelinin kendiliğinden çalmış olduğu telefonu müştekiye eksiksiz olarak teslim ettiği, kamera kayıtlarından, şüpheli ve müştekinin beyanı ve tüm dosya kapsamından anlaşıldığından şüphelinin TCK 141/1, 168/1, 53, 59/1, 63. maddeleri uyarınca cezalandırılması için kamu davası açılmıştır. (www.e-adliye.net)*

- d) Hukuk dilinin bir başka tipik söz dizimsel özelliği de, oldukça uzun cümlelerin kullanılıyor olmasıdır. Bu, hukuk metinlerinde sık başvurulan bir tarz olup genelde isimleştirmeler sayesinde mümkün olmaktadır. Ancak çok uzun cümleler, her ne kadar bütün kelimeler bilinse bile, algılamayı olumsuz yönde etkilemektedir. Örnek:

(21) *İstemin Özeti: Sigorta acenteliğiyle uğraşan davacı şirketin kazancının bir kısmını kayıt ve beyan dışı bıraktığının saptanması nedeniyle adına 2003 yılı için re'sen salınan vergi ziyayı cezalı kurumlar vergisi ile hesaplanan geçici vergi tutarı üzerinden kesilen vergi ziyayı cezasını; 213 sayılı Yasanın 35'inci maddesinin son fıkrasında, takdir komisyonunun kararı üzerine tarh edilen vergilerde kararın ve re'sen takdiri gerektiren*

5 Bu terim için bk. Aydemir 2010: 105

inceleme raporunun birer suretinin ihbarnameye ekleneceği kuralına yer verildiği, dava hakkının kullanılması için gerekli olan vergi inceleme rapor veya raporlarının ihbarnameye eklenmemesinin esasa etkili bir eksiklik olduğu, Mahkemelerince verilen ara kararı üzerine vergi dairesince sunulan dilekçeden inceleme raporlarının davacıya tebliğ edilmediğinin anlaşıldığı, tarhiyatın dayanağı olan vergi inceleme raporu eklenmeksizin, vergi ve ceza ihbarnamelerinin tebliğ edilmesinin Anayasanın 36'ncı maddesiyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü ile de bağdaşmadığı gerekçesiyle kaldıran İzmir 4. Vergi Mahkemesinin ... gün ve ... sayılı kararının; tebliğ alındığında her ne kadar tebliğ edilen belgenin türüne sadece vergi ve ceza ihbarnamesi yazılmışsa da vergi ve ceza ihbarnameleri üzerine dayanağı vergi inceleme raporlarının yazılmış olduğu, bu nedenle inceleme raporlarının aynı gün davacıya tebliğ edilmiş olduğunun açık olduğu ileri sürülerek bozulması istenmiştir. (www.legalisplatform.net)

- e) Masal, küçük öykü ve roman gibi metin türleriyle karşılaştırıldığında, hukuk metinlerinde zarflı yapıların ve zarf-fiil cümlelerinin göreceli olarak az kullanıldığı görülmektedir. Özellikle -(y)IncA zarf-fiil ekinin birçok hukuk metninde (özellikle mahkeme kararlarında) hemen hemen hiç kullanılmaması, bunun en belirgin göstergesidir. Bunun yerine genelde isimleştirme yoluyla oluşmuş yapılar (*geldiğinde* gibi) kullanılmaktadır. Aynı şekilde -(y)ArAk zarf-fiil eki de göreceli bir azlık göstermektedir. -(y)Ip zarf-fiil eki ise, diğer yazılı metinlerdeki kullanımına paralel olarak nadir görülmekte ve ağırlıklı olarak belli cümle tiplerinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *Dosyası incelenip gereği görüşüldü, Gereği görüülüp düşünüldü*. Dolayısıyla -(y)Ip eki, Osmanlı Türkçesindeki periyodik zincirleme cümleler (*periodische Kettensätze*)⁶ kurma işlevini Tanzimat'tan sonraki dönemde –Fransızcanın da etkisiyle– yitirmiştir.⁷ Ancak bu ek, söz dizimsel olarak eşit ağırlıktaki zarf-fiil cümlelerini belli bir teknikle birleştiren ve genelde “ve” bağlacı işlevi gören bir birim olarak bugünkü hukuk dilinde, sınırlı da olsa varlığını sürdürmektedir. Örnekler:

(22) *Davacı tanığı dinlenmiş olup özetle; ergin kılınma kararı verilmesinin küçüğün menfaatine olacağını beyan etmiştir. (http://katipten.net)*

(23) *Dayandığı hukuki ve kanuni nedenlerle gerekçesi yukarıda açıklanan Vergi Mahkemesi kararı, aynı gerekçe ve nedenlerle Dairemizce de uygun görülmüş olup, temyiz istemine ilişkin dilekçede ileri sürülen iddialar; sözü geçen kararın bozulmasını sağlayacak durumda bulunmadığından /.../ (www.alomaliye.com)*

(24) *Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanununun geçici 3 üncü maddesinin (B) fıkrasının sonuna eklediği bent, Anayasanın 2 nci,*

6 Bu cümle tipiyle ilgili açıklamalar için bk. Johanson 1992b: 201 ve Aydemir 2010: 64.

7 Klasik Osmanlıcada -(y)Ub zarf-fiil ekiyle kurulan periyodik zincirleme cümlelerle ilgili örnekler ve betimlemeler için bk. Buri-Gütermann 1972: 30.

7 nci, 8 inci, 9 uncu, 11 inci ve 138 inci maddeleri hükümleri ile Anayasanın Başlangıç kısmının dördüncü paragrafına aykırı olup, iptali gerekmektedir. (www.legalisplatform.net)

Günümüz hukuk metinlerinde, -(y)Ip ile kurulmuş olan ve Osmanlıca dönemindeki periyodik zincirleme cümlelere benzer yapılar (3 veya daha fazla zarf-fiil cümlesinin birleşmesiyle oluşan karmaşık yapıları cümleler) çok az da olsa görülmektedir. Örnekler:

(25) /.../ Baro Başkanlığına yazı yazılarak, 24.10.2005 tarihli oturumda, sanık müdafii hazır olduğu halde, mağdurun dinlenmesinden vazgeçilip, bulunamayan tanıklar M..... C....., M.... K..... ve O.... Ö.... 'in de dinlenmelerine yer olmadığına karar verilip, mağdurun hastane, sanığın ise Asliye Ceza Mahkemesi'ndeki savunmasının okunmasıyla yetinilmesi kararlaştırılıp,

Sanığın saldırgan sarhoşluk suçundan beraatine, yaralama suçundan ise 765 sayılı Yasanın 456/2, 457/1, 51/1, 81/1-3. maddeleri uyarınca 4 yıl 2 ay 1 gün hapis cezasıyla cezalandırılmasına, hakkında 40. maddenin uygulanmasına, suçta kullanılan bıçağın zor alımına karar verilmiştir. (www.online-hukuk.org)

(26) Mahalli mahkemesinden verilmiş bulunan tahliye davasına dair karar, davacı tarafından süresi içinde temyiz edilmiş olmakla, dosyadaki bütün kağıtlar okunup gereği görüşülüp düşünöldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr)

Artık bugün belli mahkeme kararlarında -(y)Ip ekiyle kurulu yapılar yerine, bağımsız sıralı cümle tipi (Juxtaposition)⁸ kullanılmaktadır. Bu cümle tipinde, Johanson'un da vurguladığı gibi, -(y)Ip'li cümlelere oranla daha az bir kaynaşma (Fusion) söz konusudur (1992a: 185). Örnekler:

(27) /.../ temyiz isteğinin süresinde olduğu anlaşılmaqla, dosya incelendi, dosyadaki belgeler okundu. Tetkik hakiminin açıklamaları dinlendi. Gereği görüşöldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr)

(28) Taraflar arasında kadastro tesbitinden doğan dava sonucunda verilen hükmün, Yargıtay'ca incelenmesi istenilmekle; temyiz isteminin yasal süresinde olduğu anlaşıldı, tetkik raporu ve dosyadaki kağıtlar okundu, gereği görüşöldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr)

(29) Taraflar arasında kadastro tesbitinden doğan dava sonucunda verilen hükmün Yargıtay'ca incelenmesi istenilmekle temyiz isteğinin yasal süresinde olduğu anlaşıldı. Tetkik raporu ve dosyadaki belgeler okundu. Gereği görüşöldü. (http://emsal.yargitay.gov.tr)

8 Bu terim için bk. Johanson 1993.

6. Yazım Kurallarıyla İlgili Sorunlar

Daha önce de belirttiğimiz gibi, hukuk dili, söz varlığı, terimleri ve söz dizimsel özellikleri açısından kesin kuralları olan ve en az değişen bir dil olma özelliği göstermektedir. Bunun içindir ki, bazı bilim dallarında (özellikle fen bilimlerinde) Batı dillerinden Türkçeye çok sayıda kelime, terim ve söz dizimsel yapı geçerken, daha doğrusu kopyalanırken, hukuk dili büyük oranda bu eğilime direnmektedir. İşte böyle kuralları olan hukuk dilinin, buna uygun sağlam, kurallara bağlanmış ve üzerinde kesin bir birliktelik sağlanmış yazım kurallarının olması ve bunların titizlikle uygulanması gerekir. Gelişmiş Batı hukuk dillerinin başta gelen özelliklerinden biri, sağlam, oturmuş ve üzerinde mutabakat sağlanmış yazım kurallarının olmasıdır.

Türk hukuk dilinde ise, gerek yazım kurallarında ve gerekse bunların uygulanışında tam bir standartlaşmadan ve mutabakattan söz etmek zordur. Ayrıca bu kurallar konusunda çok özenli ve titiz davranıldığı da söylenemez. Aslında bu durum, Türkiye’de sadece hukuk dilinde değil, diğer birçok bilim ve ihtisas dilinde de karşımıza çıkan büyük bir sorundur. Ancak burada, TDK’nin yazım konusunda belli bir standartlaşmaya ulaşmada üstlendiği öncü rolü ve yürüttüğü değerli çalışmaları özellikle anmak gerekmektedir. 1928’den bu yana hazırlanan yazım kılavuzlarıyla, yazım kuralları tespit edilmiş ve kullanıma sunulmuştur. Ancak bugün bile bu kurallara tam anlamıyla uyulduğu söylenemez. Hâlbuki hukuk dilinde, terimler ve dil konusunda sağlanan standartlaşmaya paralel olarak yazım kuralları konusunda da belli bir standartlaşma gereklidir. Bunun tam olarak uygulanması, hukuk uygulayıcılarının Türkçe dil bilgisi kuralları ve yazım kuralları konusunda bilgisel bir donanımına kavuşturulmasına bağlıdır. Eğer bu sağlanır, gerekli bilinç ve özen de gösterilirse yazım konusunda istenilen seviyeye ulaşılabacaktır.

İşte bu bağlamda biz, değişik hukuk metinlerini titizlikle taradık ve yapılan tipik yazım hatalarını tespit ettik. Bu hataların bir kısmı –çok muhtemelen– bilmemekten kaynaklanıyor; ancak çok büyük bir bölümü gerekli özen ve titizlik göstermemekten ileri gelmektedir. Öncelikle hukuk çalışanlarının, yani zabıt kâtibinden hâkimine kadar herkesin bu konuda donanımlı ve duyarlı olmasının yanında, hukuk metinleri oluşturulurken mutlaka güncel yazım kılavuzuna başvurulması gerekmektedir. Şimdi bu yazım kurallarıyla ilgili hataları ana hatlarıyla irdeleyelim:

- a) Bilindiği gibi, metin içinde zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaması gerekir (bk. YK: 36). Bu kurala rağmen, birçok hukuk metninde (özellikle mahkeme kararlarında ve bürokratik yazışmalarda) bu kurala uyulmamakta ve (-y)İp zarf-fiil ekinden sonra virgül ya da noktalı virgül konulmaktadır:

(30) *Avukatlık Kanunu’nun 14 üncü maddesinin öngördüğü iki yıllık dava alma yasağı, salt maliye Bakanlığı bakımından söz konusu olup; Milli Savunma Bakanlığı aleyhine açılan bu davada ilgilinin avukatlık yapmasına engel bir hal yoktur. (AYİM kararı, www.msb.gov.tr)*

(31) *İdare Mahkemesince verilen kararın dayandığı gerekçe Usul ve Yasaya*

uygun olup, bozulmasını gerektiren bir neden bulunmadığından, temyiz isteminin reddi ile anılan kararın onanmasına karar verildi. (www.danistay.gov.tr)

(32) *MADDE 761.- Evi, arazisi veya işletmesi için gerekli sudan yoksun olup, bunu aşırı zahmet ve gidere katlanmaksızın başka yoldan sağlayamayan taşınmaz maliki, komşusundan, onun ihtiyacından fazla olan suyu tam bir bedel karşılığında almasını sağlayacak bir irtifak kurulmasını isteyebilir. (Medenî Kanun)*

- b) Sıra sayıların yazımında da belli bir birliktelik yoktur. Bu konudaki kural, sayıların rakamla gösterilmeleri durumunda, ya rakamdan sonra bir nokta koyulması ya da rakamdan sonra bir kesme işareti koyarak derece gösteren ekin yazılmasıdır; yani 2. ya da 2'inci biçiminde (bk. YK: 14). Bu kurala rağmen, birçok metinde (anayasa metinlerinde) sadece şu kullanım göze çarpar:

(33) *Kanununun 49 uncu maddesinin birinci fıkrasında belirtilen nedenlerin bulunması gerekmektedir. (www.danistay.gov.tr)*

- c) Parantez, cümlenin yapıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılması gerekirken (YK: 45), bazen gereksiz yerde bazen de yanlış biçimde kullanılmaktadır. Örnekler:

(34) *Yukarıda (1) nolu bentte açıklanan nedenle, davacı vekilinin diğer temyiz itirazlarının reddine, (2) nolu bentte açıklanan nedenlerle, temyiz itirazlarının kabulü ile hükmün, davacı yararına (BOZULMASINA), ödediği temyiz peşin harcın isteği halinde temyiz edene iadesine, 21.4.2005 tarihinde oy birliğiyle karar verildi. (www.yargitay.gov.tr)*

(35) *Taraflar arasında görülen davada (İstanbul Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi)nce verilen 27.4.2004 tarih ve 2002/822-2004/241 sayılı kararın Yargıtay'ca incelenmesi davacılar vekili tarafından istenmiş ve temyiz dilekçesinin süresi içinde verildiği anlaşılmış olmakla /.../ (www.yargitay.gov.tr)*

(36) */.../ Bu hakem-bilirkişi 9.12.1991 tarihli raporuyla hasar tutarının (236.842.461)TL. olduğunu tesbit etmiştir. (www.yargitay.gov.tr)*

- d) Hukuk dilinde sıkça kullanılan kısaltmalar ve onların yazımı konusunda hem çok değişik varyantlar hem yanlış kullanımlar söz konusudur. Örneğin birçok mahkeme kararında YTCK.nun (doğrusu YTCK'nin), T.T.K.nun (doğrusu TTK'nin), HUMK'nın (doğrusu HUMK'nin), HUMK.nun (doğrusu HUMK'nin), H.U.M.K.nun (doğrusu HUMK'nin) gibi örnekler bulmak mümkündür.

7. Kısaltmalar

- Alm. : Almanca
Ar. : Arapça
bk. : bakınız
Far. : Farsça
Fr. : Fransızca
Osm. : Osmanlıca
ör. : örneğin

8. Kaynakça

- Aydemir, İbrahim Ahmet (2010), *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Brinkmann, Hans (1971), Juristische Fachsprache und Umgangssprache, D. Rave - H. Brinkman. K. Grimmer (Yay.) *Paraphrasen juristischer Texte*, Interdisziplinäre Arbeitsgruppe Analyse der juristischen Sprache, Darmstadt.
- Brendemoen, Bernt (1990), The Turkish Language Reform and Language Policy in Turkey, G. Hazai (Yay.) *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft I*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 454-493.
- Brendemoen, Bernt (2006), Popüler Tartışmada Hatalar ve Normlar, A. Menz & C. Schroeder (Yay.) *Türkiye'de Dil Tartışmaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 25-40.
- Buri-Gütermann, Johanna (1972), *Der Satzbau in der Sprache der osmanischen Urkunden aus der Zeit von Mehmed Fatih bis Süleyman-i Qanuni*, (= Dissertationen der Universität Wien 68.) Wien.
- Daum, Ulrich (2008), *Gerichts- und Behördenterminologie*, Schriftenreihe des Sprachen- und Dolmetscher-Instituts, München.
- Demir, Nurettin - Yılmaz, Emine (2005) *Türk Dili El Kitabı*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- Eckardt, Birgit (2000), *Fachsprache als Kommunikationsbarriere. Verständigungsprobleme zwischen Juristen und Laien*, DVU Verlag, Wiesbaden.
- Gözler, Kemal (1999), *Türk Anayasaları*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Johanson, Lars (1971), *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, Studia Turcica Upsaliensia 1. Uppsala, Almqvist - Wiksell.

- Johanson, Lars (1992a) *Strukturelle und soziale Faktoren in türkischen Sprachkontakten*, Frankfurt. (= Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe Universität Frankfurt am Main).
- Johanson, Lars (1992b), Periodische Kettensätze im Türkischen. *Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes* 80, 201-211.
- Johanson, Lars (1993), Typen türkischer Kausalsatzverbindungen. *Journal of Turkology* (Szeged) 2, 213-267.
- Röhrborn, Klaus (1996) Studien zum neologistischen Wortschatz des Türkischen: Bildung von Verbalabstrakta durch Konversion und subtraktive Wortbildung. A. Berta - B. Brendemoen - C. Schönig (Yay.) *Symbolae Turcologicae. Gedenkschrift für Lars Johanson zum 60. Geburtstag*. Istanbul, Uppsala, 175-180.
- THK (= *Türk Hukuk Lügati*, Maarif Vekaleti 1943.)
- YK (= *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005)
- Zülfikar, Hamza (1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Zülfikar, Hamza (2006), Cumhuriyet Dönemi Terim Çalışmalarına Bir Bakış ve Varılan Son Durum, G. Gülsevin ve E. Boz (Yay.) *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Divan Yayınevi, İstanbul, 311-331.